

Јелена П. ВАСИЉЕВИЋ*
Шеста београдска гимназија

Оригинални научни рад
Примљен: 16. 12. 2025.
Прихваћен: 15. 6. 2026.

ЗНАЧАЈ И УЛОГА КЊИЖЕВНЕ И ПОЗОРИШНЕ ПЕРИОДИКЕ У ИЗУЧАВАЊУ СРПСКЕ ДРАМЕ XIX ВЕКА

Рад чији је циљ сагледавање улоге периодичке грађе приликом истраживања развоја српске драме XIX века део је ширег истраживања рецепције драматургије Фридриха Шилера у оквиру ког су, између осталог, анализирани и књижевни и позоришни прилози који се тичу српске драмске књижевности XIX века. Књижевна периодика наведеног периода била је индикатор јавног и књижевног мњења, у оквиру ког се показује да утицај овог немачког књижевника на српску књижевност и српску драму континуирано траје све до краја XIX века, док анализа позоришне периодике указује на разлику у рецепцији позоришне публике и књижевних стваралаца наведеног периода.

Кључне речи: српска драма XIX века, књижевна периодика, позоришна периодика, рецепција, Фридрих Шилер.

У досадашњим истраживањима утврђено је да новине, као огледало једног друштвеног доба и културних тежњи народа, уједно доприносе и сагледавању целокупне слике одређеног књижевног раздобља, откривајући ход књижевног стваралаштва, његове магистралне, али и маргиналне токове. Српска периодика XVIII и XIX века показатељ је тенденција српског друштва и аспирација да се српска култура развија спрам постојећих западноевропских културних токова. Схвативши моћ медија који одговарају различитим класним потребама, а прикладни утолико што поглед јавности усмеравају ка свакодневной тематици, њихов главни циљ био је духовни развитак српског народа. Посезање за периодичним публикацијама у освит XIX века одговарало је класицистичким и просветитељским назорима српског друштва, које је пре свега тежило да „пробуди народ ка читању књига, ка размишљању” (Крестић 2021: 9). Но значај српске периодике лежи и у томе што

* jelena.kovacevic@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0000-8243-5478>

су новине неретко биле клица књижевног развоја, односно, како истиче још Стојан Новаковић, „тешњи облик, у коме је прво српска књижевност своју радњу гранати почела” (према Матицки 2016: 67) да би у другој половини XIX века постале главни агенс јавног и/или књижевног живота.¹

Грађа периодике утолико је важнија за драмску књижевност будући да се њом премошћава бинарна природа, односно „непрестана двострукоост” (Несторовић 2016: 20) полова читалац – гледалац, условљена карактером драмског жанра. Посматрање српске драме у контексту књижевне и позоришне периодике пружа могућност да пратимо и утврдимо (1) начин конституисања и развој српске драме кроз одређени временски континуум, као и рецепцију страних драмских дела и њихову улогу у развоју српске драме, (2) развој и живот позоришта као сталне институције, те и (3) однос драме као књижевног дела и његовог извођења, тј. однос читаоца и гледаоца као крајњег реципијента драмског дела.

Периодику која је у вези са драмом и позориштем можемо разврстати на *књижевну периодику* или публикације садржински усмерене ка књижевности, а које унутар духовне и културне слике једног доба посредно приказују и развој мисли о театру, и *позоришну периодику*, која би „обухватала оне часописе и новине (независно од формата, графичких решења или фреквенције излажења) посвећене театру као вишеструком уметничком феномену што у себи садржи подједнако елементе књижевног и извођачког” (Фрајнд 1989: 392). Позоришном периодиком, дакле, обухваћени су и сви дневни листови као „другостепени круг извора”, будући да је, почев од друге половине XIX века, свакодневна публикација „агилније бележила културне догађаје” (Матовић/Ћосић 2014: 20). И књижевним и позоришним часописима циљ је преношење информација, с том разликом што позоришни часописи обавештавају јавност и о текућој драмској књижевности, прате рад позоришних институција и глумачког ансамбла, а неретко представљају норматив позоришних токова.

Унутар обазриво цензурисане грађе часописа, календара, алманаха, месецослова и магазина ствараних према западним узорима, а који су допринели развоју српске књижевности, уредници су постепено уносили преводе лирских и прозних текстова, а потом и расправе и приказе од културног и књижевног значаја. Књижевна гласила, поготову прве половине XIX века, чији је концепт био заснован на стварању и уздизању културних прерогатива унутар којих је књижевност имала привилеговано место (Јовићевић 2013: 6) у складу са својим примарним, просветитељским циљем, формирањем читалачке и позоришне публике, развијали су, између осталог, и свест о потреби позоришта у нас. Присуство чланака о театру и драмској књижевности у књижевној периодици током прве половине XIX века условљено је и самим ставом епохе, сходно којем је драма доживљавана врхунцем песничког изражавања. Имајући у виду тврдњу Јована Деретића да су периодичне публи-

¹ Ако сагледамо податак да је 70-их година XIX века тираж часописа премашивао број изда-
тих књига (Матовић/Ћосић 2014:18), онда постаје јаснија важна улога коју су одиграли часописи у српском културном и књижевном животу.

кације првенствено биле ауторске, тј. уредничке, да би након четрдесетих година постале и сарадничке (Деретић 1990: 192), можемо говорити чак и о присуству драмског жанра унутар српске периодике прве половине XIX века у зависности од уредника, првенствено Димитрија Давидовића и Теодора Павловића.²

Из књижевне периодике, а упоредо са формирањем сталне позоришне институције, осамосталио се часопис посвећен драмској књижевности и позоришној уметности, а чија је намера била пружање потпоре позоришној институцији у виду његове популаризације, редовног праћења позоришних извођења, али и неговања драмске књижевности и обликовања укуса позоришне публике. *Позориште* уредника Антонија Хаџића, почев од 1871. године настанка, наредних тридесет седам година континуирано прати позоришни живот у Срба. Као гласило једне националне и културне институције, односно специфично везано за развој Српског народног позоришта у Новом Саду, од немерљивог је значаја и представља основу у изучавању српске драме XIX века. Осим најаве и приказа позоришних представа, у њему су објављивани есеји о драми и позоришту, глуми и режији, портрети глумачког ансамбла, мемоарска грађа и грађа за историју позоришта, одломци драмских дела. Лист чија је главна идеја била развијање свести о значају позоришта као националне институције, утицао је и на развој оригиналне драмске књижевности и на већу продукцију превода, будући да је окупљао и стварао нове генерације драмских писаца попут Косте Трифковића и Лазе Костића. Треба имати у виду управо овај педагошки карактер гласила чији је циљ био успостављање вредносних стандарда у раду позоришта (Фрајнд 2015: 72). *Позориште* је нарочито у седмој деценији, дакле, у формативној деценији позоришне институције, посвећено пратило позоришна извођења у виду похвала, благонаклоних критика или сугестија за будући рад. Модел позоришне критике у Хаџићевом позоришту је, како запажа Фрајнд, био „лишен жучи и агресивности и некритичких хвалоспева који се могу наћи у другим гласилима”, знатно више простора посвећујући „делу као драми за читање/драмском делу него његовом извођењу” (Фрајнд 2015: 94).

Развијањем књижевно-поетичких процеса и књижевнокритичког деловања дошло је до промене парадигме у развоју српске драме већ педесетих година XIX века, умногоме и услед бројних друштвено-политичких догађаја, када су „готово сви наши критичари прешли на позоришну критику, јер је у тој области постојало највише услова за колико-толико слободно изношење

² Актуелности из живота позоришта и одломци драмских дела објављивани су и у *Летопису Матице српске* и *Сербском народном листу* под уредништвом Теодора Павловића, а потом у *Уранији* Димитрија Тирола и *Српској зори* Спиридона Јовића, док је у *Додатку к новинама сербским* била уведена и посебна рубрика *Театер*, која од 1842. године редовно доноси извештаје са представа у Београду. Прилоге о позоришним извођењима у Новом Саду, Панчеву и Сомбору доносе и *Сербски народни лист*, као и *Сербске народне новине* Теодора Павловића, а потом и *Магазин за художество*, *Новине читалишта београдског*, *Просветне новине*... Полемике у вези са позориштем налазе се у *Сербском народном листу* и у *Подунавци*, док су драмска дела, поглавито једночинке, објављиване у *Забавнику* Димитрија Давидовића, алманаху *Цвеће*, као и у *Уранији*, *Српској зори*, *Голубици*...

свога мишљења” (Живковић 1957: 146). Уочена разлика између прве и друге половине XIX века, када и долази до плурализма штампе, јасно се огледа и у начину приказивања драмског жанра унутар периодике. Током друге половине XIX века позоришне рецензије добијају више простора у дневним листовима, осликавајући атмосферу позоришне сцене.³ У односу на рецензије *Позоришта* ове критике су више пратиле рад Народног позоришта у Београду, а неретко су биле просуђивачки настројене, писане у оштријем тону, одражавајући и лични став самог позоришног критичара и/или самог гласила. Прикази позоришних представа у дневним листовима су стога знали бити и дијаметрално различити, а неретко су представљали и одраз многих политичких фракција.⁴ Обично су за позоришне приказе у дневним новинама били задужени појединци који су давали тон критици, а иза чијег се пера откривају и потребе публике, већа или мања наклоност ка одређеним драмским комадима, свеопшти однос према позоришту. Такође, приметно се мењају тон и начин писања током времена, те уочавамо и велике разлике у позоришној критици седамдесетих година у односу на рецензије настале две деценије касније, када, „развијајући се по француским узорима, позоришна критика бива знатно боља, стручнија, садржајнија и с мање догматичарско-филолошких предрасуда” (Стојковић 2017: 125).

Постепена имплементација Шилерових идеја и ставова током XIX века уско је повезана са развојем институција у српској култури и условљена је селекцијом српских уредника, вршеном у складу са духом доба у ком су израстали и стварали. Стога се почетком XIX века у српској периодици првобитно наводе мисли или идеје Фридриха Шилера у виду мота или цитата, потом долази до првих песничких превода овог ствараоца, приповедака и епиграмских текстова, да би се већ четрдесетих година XIX века јавили покушаји имплементације пишчевих теоретских ставова, а потом и парцијални и целовити преводи његових драмских дела.

У освит XIX века унутар српске периодике Шилерово стваралаштво поставља се као стваралачки узор ка ком се треба уздићи и као идејни образац ком треба тежити. Године 1815. уредништво листа *Новине сербске* поставља један афирмативан програмски текст којим у духу просветитељске поетике саветује младе списатеље на писање српским језиком ради унапређења културног духа.⁵ Став уредништва јесте не само неговање читалачке културе већ и читање класичних дела и писаца немачке књижевности као узор у уздизању сопствене књижевности и вид усавршавања сопственог језика. Три

³ Драма у овом периоду цвета у *Јавору*, као и у *Отаџбини*, где су објављивана целовита драмска дела Драгутина Илића, Манојла Ђорђевића-Призренца, Милована Глишића, али и драмски одломци Војислава Илића и Милоша Цветића. Позоришни преглед и праћење позоришних извођења налазимо у листовима *Србадија*, *Дело*, *Преодница*, *Српски прегледи*... Видети: Душан Иванић, *Књижевна периодика српског реализма*, Београд: Институт за књижевност и уметност; Нови Сад: Матица српска, 2008.

⁴ Тако је, на пример, позоришна критика *Вечерњих новости* заснована на константном испитивању рада Народног позоришта, док, нпр., Т. С. Виловски у часопису *Видело* пише стручну критику из које изостаје политизација, постављајући у средиште анализе драмски сукоб.

⁵ *Новине сербске*, петак 13га августа 1815, 707–708.

године касније, према запажању Смиље Мишић, први пут се у виду анегдоте у српској књижевности помиње и једно конкретно књижевно дело Фридриха Шилера, и то својевремено његова најпопуларнија драма *Разбојници*, чиме се може потврдити да су српски читаоци у освит XIX века били упознати и са Фридрихом Шилером као драмским писцем.⁶

Анализа превода песама у српској периодици показује да се Шилер као поетски образац поставља развојем часописа код нас, као и да је врхунац рецепције овог песника достигнут 1839. године и током четрдесетих година. Преводи пишчевих епиграма и лирских песама, обликовани алегоријским и симболичким приказима античке књижевности, бирани су и остваривани у складу са класицистичком естетиком периода, из чега можемо закључити да је почетком XIX века у српској култури овај писац доживљаван и читан као рефлексиван песник окренут ка антици. Уколико поставимо питање зашто се српски преводиоци окрећу Шилеровом песништву, чини се да се одговор крије у афинитетима песника и духу доба које је уроњено у класицистичке формативне обрасце. Током прве половине XIX века преводи Шилера су бројнији него касније, чиме се потврђује теза Драгише Живковића о шилеровско-класицистичкој перцепцији наших књижевника, о чему нам посредно говоре и имена преводаца Василије Суботић, Теодор Павловић, Јован Хаџић, Васа Живковић. Четврте деценије XIX века преводе се љубавне и мисаоне песме Фридриха Шилера уз примесу сентименталистичких мотива, што опет указује на смену поетичке парадигме у српској књижевности, која се путем сентиментализма окретала ка романтичарском доживљају света. Иако превођење песама рапидно опада од осамдесетих година XIX века, показује се да се Шилерово песништво не може искључиво везати за рационалистички правац у књижевности, будући да је био превођен и читан и у позној романтици, па чак и на прагу реалистичких и модерних струјања у српској књижевности, а на шта указују и преводи Милана Ђурчина, Војислава Илића и Алексе Шантића, у чијем је поетичком пољу стваралаштво уроњено у традицију, а Шилеров песнички опус стваралачки имплементиран.

Философско-теоријски радови овог немачког књижевника су у српској књижевности били прилагођавани и превођени у зависности од лингвистичких могућности преводиоца, а првенствено спрам потреба класицистички обликованог читаоца. Услед тога је есејистички део стваралаштва Фридриха Шилера најчешће превођен као одсечак или краћи приказ са акцентом на разматрање одређених естетских категорија.⁷ Како се у чланцима сагледавају

⁶ Новине србске у Виени, у среду 9. октобра 1818, Додатак к числу 8и новина Србски, бр. 18, 640. Видети: Смиља Мишић, Перо Слијепчевић. Шилер у Југославији, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 1937, књ. 17, св. 2, 311–318.

⁷ Теоретско утемељење естетичких текстова Фридриха Шилера у српској култури извршио је Ђорђе Малетић објавивши превод једног текста у Голубици за 1840. годину, а 1846. године објављен је у Србском народном листу скраћен и доследно преведен Шилеров чланак Мисли о употребљенију простога и подлога у уметности, потписника Др К. М. Текст је штампан у два наставка и носи назив Различна смотренија о разним естетическим предметима (Zerstreute Betrachtungen über verschiedene ästhetische Gegenstände. Србски народни лист, година XI, бр. 14 и 15, 4. априла 1846, стр. 110, 111, 18. Априла 1846, 114–116).

различити типови дејства које естетско дело изазива у реципијенту и представљају естетске категорије простог и подлога у уметности, избор српских преводилаца био је превасходно усмерен ка тумачењу утиска који негативан јунак и категорије страшног и подлог стварају код реципијента. Шилерова мисао о потреби оснивања позоришта и функцији театра у формирању духа једног народа први пут је била парафразирана у књижевној периодици, у *Сербском народном листу* 1845. године, у чланку *О утемељењу народнога казалишта (од Мирка Боговића)*,⁸ док је у позоришној периодици, у чланку *О важности и користи позоришта (по Шилеру)*⁹ потписника Б.С.В., глумца из Земуна, истакнута важност позоришта у грађењу човековог духа и тоталитета.¹⁰

Пре оснивања националног позоришта као устаљене институције, забележени су и први преводи Шилерових драмских дела у српској књижевности, што је својеврстан показатељ да немачки књижевник у српску културу доспева превасходно као стваралац лирских песама и драма за читање, а тек потом и као драмски стваралац чија су дела погодна за извођење. Каснијих година, а особито оснивањем позоришта у Новом Саду (1861) и у Београду (1868), пишчеве драме су превођене, углавном, за потребе позоришта, услед чега су многи преводи остали у рукопису и чине део архивског наслеђа позоришних музеја. Први превод Шилеровог, условно узето, драмског дела – *Семела*, налази се у књижевној периодици, у *Летопису Матице српске*, а у преводу проф. Јована Пантелића.¹¹ Овај позоришни драмолет указује на актуелност и упућеност српских читалаца у савремене прилике немачке књижевности, а година превода може да укаже и на кретање јавног мњења и мисао о оснивању позоришта у Срба. Непосредно пре друштвено-политичких збивања која ће условити и промену тока српске књижевности, у Бечу је 1847. године објављен први превод целовитог драмског дела *Виљем Тел* Теодора (Божидара) Радичевића. Томислав Бекић утврђује да је још 1844. изашло *објављеније и позив на пренумеранте* за овај превод, али да га је преводилац објавио тек три године касније, заједно са збирком поезије свога сина, Бранка (Алексија) Радичевића, чиме се рецепција Шилерових драмских дела и превода помера на средину четврте деценије XIX века.¹² О покушајима превођења драме *Марија Стјуарт*, подаци су истакнути у историјату

⁸ *Сербски народни лист, О утемељењу народнога казалишта (од Мирка Боговића)*, число 15, 114–117. Видети: Бранка Булатовић, *Летопис културног живота 1791–1849*, Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за књижевност и уметност, 164.

⁹ *Позориште, О важности и користи позоришта*, 1872, год I, бр. 15, бр 16, бр. 18, 62, 66–67, 74.

¹⁰ Чланак *Позориште као морална установа* Фридриха Шилера, који је извршио можда и највећи утицај на српску теоријску мисао о драми, преведен је у целости тек 1896. године у часопису *Позориште* (Костић 1961: 210).

¹¹ *Семела, Позоришно дело у два дејствија од Ф. Шилера*, слободно превео Јован Пантелић Професор, *Сербски летопис*, част прва, година XIII, књ. 46, 1839, Будим, 1839, част прва, година XIII, књ. 46, 36 – 70.

¹² Премда избор дела указује на вредносни укус преводиоца, треба истаћи да се у селекцији Теодор Радичевић кретао доситејевском линијом, преведећи дело које је Доситеј Обрадовић био препоручио. Видети: Др Томислав Бекић, *Теодор Радичевић као преводилац Шилера*, 73–89 и Теодора Петровић-Чокић, *Белешке о Тодору Радичевићу*, 175–189.

Преоднице, које бележи да у периоду 1865–1868. године „Илија Огњановић преводи 'Турандота' од Шилера, Алекса В. Поповић чита неке сцене свога превода Шилерове 'Марије Штуарт', што је већ прве године покушао Јован Грујић”.¹³ Наведени прикази, осим што показују тежњу и жељу многобројних српских стваралаца да пруже квалитетан превод немачког драматурга, указују и на тежину остваривања таквог једног подухвата. То што ни превод драме *Виљем Тел* Теодора Радичевића није заживео на сцени, као ни превод Јулија Радишића *Фиескова завера у Ђенови*, па ни потоњи превод *Виљема Тела* Алексе Шантића, говори о упоредном присуству два тока превођења и двоструком доживљају драматургије Фридриха Шилера, као драма за читање и драма за извођење.

Велика посећеност сценских поставки Фридриха Шилера, о којој сведочи позоришна периодика, показује да су и српски књижевници и позоришни гледаоци радо пратили извођење драмских дела Фридриха Шилера, доживљавајући немачког писца као класика који чини неизоставан део репертоара.¹⁴ Према театролошким подацима прво извођење једне Шилерове драме везује се за *Театар на Ђумруку* и позоришну трупу која 1842. изводи „весело позориште у 5 дејствија”, *Паразит или Веиштина себе срећним учинити*, у преводу Ђорђа Малетића. Међутим, ово дело се не може дефинисати као Шилерово будући да је заправо реч о Шилеровој преради и прилагођавању туђег дела за потребе немачке позорнице. Треба напоменути да позоришна публика која је имала прилику да гледа представу није препознавала ову грешку, те је Ђорђе Малетић и позоришним путем успео да распростре утицај овог немачког писца. *Сплетка и љубав*, у преводу Јована Ђорђевића, прво драмско дело Фридриха Шилера, преведено 1850. године за потребе путујућег позоришта, представља прву поставку једног класичног дела на сцени тек основаног српског театра у тешким материјалним и културним условима и ревносно је било испраћено бројним позоришним рецензијама у часописима *Јавор* (1862, бр. 3), *Даница* (1862), *Temeswarer Zeitung* (1863, бр. 186), *Матици* (1865/66, 665–667) (Костић 1961: 205–208).

Учесталост немачког класика на српским позорницама говори о потреби друштва и позоришних делатника за постојањем класичног репертоара, који је истовремено и спектакл, али и који одговара духовној клими поднебља. У позоришној критици истиче се велика заинтересованост гледалаца за приказе дела *Сплетка и љубав*, *Дон Карлос* и *Марија Стјуарт*, што се тек донекле поклапа са књижевним ставовима епохе и српским књижевницима који особито уважавају и драме *Виљем Тел*, *Разбојници*, *Валентинајн*. Иако су све позоришне рецензије усмерене на импресије поводом драмског дела, њи-

¹³ Игњат Павлас, *Историја „Преоднице” прилог историји омладинског покрета*, СКГ, 1907, II, књ. 18, св. 11, 819 – 828, 823; III, књ. 18, св. 11, 43 – 45.

¹⁴ Док је у Српском народном позоришту „од немачких писаца највише игран Коцебу, а од класика Шилер испред Лесинга и Гета” (Костић 1961: 222), на обратну ситуацију наилазимо у Народном позоришту у Београду (Ујес 1994: 91–123). Драма *Сплетка и љубав* нарочито је извођена шездесетих година XIX века и касније уступа место великим историјским класицима *Виљем Тел* и *Дон Карлос*, тематски фокусираним на питање слободе. Константу је доживела највише извођена *Марија Стјуарт*, драма са „јуначицом” у центру збивања.

хова учесталост указује на значај и популарност немачког драматурга, што је још више уочљиво у поређењу са рецензијама с краја XIX века, када су представе *Виљем Тел*, *Разбојници*, *Марија Стјуарт* пратиле негативне позоришне рецензије, замерајући начин извођења. Али, како запажа још Страхиња К. Костић, чак и кад Шилер силази са репертоара, не чује се међу рецензентима критика његових драма, већ се критикује њихово извођење на српској сцени. Самим тим, ови позоришни прикази посредно осведочавају да је за добру позоришну представу подједнако важно имати квалитетан драмски предлог, али и одличну сценску поставку и глумачку интерпретацију.

Књижевна и позоришна периодика као индикатор јавног и књижевног мњења, али и укуса рецепијената, не само да показују развој српске књижевности и српске драме XIX века већ указују и на присуство Фридриха Шилера у српској култури и књижевности током читавог XIX века. Утицај стваралаштва овог немачког књижевника, будући уско повезан са развојем институција у српској култури, био је условљен уредничким концепцијама књижевне и позоришне периодике које износе захтеве за неговањем српске културе и развојем српског културног идентитета. Премда је у историји књижевности видљива доминанта превода Шилеровог песништва, будући да су песме биле лакше доступне и пријемчиве српским читаоцима пре два века, већ у четвртој деценији развија се импулс ка превођењу и дела из драмске књижевности пре оснивања сталних позоришних трупa. Отуда и Шилер, чији су преводи били остваривани ради досезања етичких циљева у оснаживању народног духа, долази првенствено из традиције књижевности и у виду драме за читање, да би развијањем позоришних могућности био представљен и доживљен у српској култури као неизоставни класик српског позоришног репертоара XIX века.

Извори

- Бачка вила*, Свезак први, у Новом Саду, 1841.
Голубица с цветом књижества србског, Београд, 1840, 112–118, 1841.
Новине сербске, Беч, петак 13га августа 1815.
Новине србске, Беч, у среду 9. октобра 1818, Додатак к числу 8и новина Србски, бр. 18.
Новине србске, Додатак к числу новина Србски, 1820.
Пештанско-будимски скоротеча, 18. маја, 1844, год. III, бр. 38.
Позориште, 1872, год. I, бр. 15, бр. 16, бр. 18; 1896, год. XXI, бр. 3.
Србски летопис, част прва, година XIII, књ. 46, 1839, Будим.
Србски народни лист, година X, 1845, 5 бр. 15; година XI, 1846, бр. 14; бр. 15.

ЛИТЕРАТУРА

- Бекић 1970:** Др Т. Бекић, Теодор Радичевић као преводилац Шилера, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*; књ. 18/1, 1970, 73–89.
- Булатовић 1997:** Б. Булатовић, *Летопис културног живота 1791–1849*, Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Деретић 1990:** Ј. Деретић, Значај Димитрија Давидовића за развој српске књижевне периодике, у: *Прилози за историју српске књижевне периодике: споменица Драгиши Витошевићу*, Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Деретић 2016:** Ј. Деретић, *Алманаси Вуковог доба*, Зрењанин: Sezam book.
- Живковић 1957:** Д. Живковић, *Почеци српске књижевне критике*, Београд: Рад.
- Иванић 2008:** Д. Иванић, *Књижевна периодика српског реализма*, Београд: Институт за књижевност и уметност, Нови Сад: Матица српска.
- Јовићевић 2013:** Т. Јовићевић, *Књижевност и новинарство у (пост)реализму*, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Костић 1961:** С. К. Костић, Немачки класици на сцени Српског народног позоришта у Новом Саду, у: *Споменица Српског народног позоришта у Новом Саду 1861–1961*, Нови Сад: Српско народно позориште.
- Крестић 2021:** В. Крестић, *Историја српске штампе у Угарској 1791–1914*, Нови Сад: Архив Војводине: Православна реч.
- Матицки 2016:** М. Матицки, *Српска књижевна периодика 1766–1850*, Нови Сад: Матица српска.
- Матовић 2012:** В. Матовић, *Ре/визија. Часописи као агенси књижевности и културе*, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Матовић/Ћосић 2014:** В. Матовић, А. Ћосић, *Значај библиографије периодике за истраживање књижевности и културе: зборник радова, уреднице Ана Ћосић-Вукић*, Весна Матовић, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Милинчевић 1979:** В. Милинчевић, *На раскрићу епоха: српски књижевни часописи: 1850–1860*, Београд: Институт за књижевност и уметност: „Вук Караџић”.
- Мишић 1937:** С. Мишић, П. Слијепчевић. Шилер у Југославији, у: *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 1937, књ. 17, св. 2, 311–318.
- Несторовић 2016:** З. Несторовић, *Велико доба – историја развитка српске драме*, Београд: Klett.
- Павлас 1907:** И. Павлас, *Историја „Преоднице” прилог историји омладинског покрета*, Српски књижевни гласник, 1907, II, књ. 18, св. 11, стр. 819–828. *ibid*, III, књ. 18, св. 11, 43–45.
- Петровић-Чокић 1938:** Т. Петровић-Чокић, Белешке о Тодору Радичевићу, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књига 18, св. 1–2, 1938.
- Стојковић 2017:** Б. С. Стојковић, *Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба: (драма и опера)*, Београд: Музеј позоришне уметности Србије.

Фрајнд 1989: М. Фрајнд, Позоришна периодика, покушај дефинисања, особености проблема и типологије, у: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 37/2, 387–397.

Фрајнд 2015: М. Фрајнд, *Огледи о српској позоришној периодици*, Београд: ИКУМ.

Ујес 1994: А. Ујес, Немачка драма на сцени Народног позоришта у Београду, у: *125 година Народног позоришта у Београду: зборник радова са научног скупа одржаног 16–19. новембра 1994. године*, Београд, 91–123.

Jelena P. Vasiljević

SIGNIFICANCE AND ROLE OF LITERARY AND THEATRICAL PERIODICALS IN THE STUDY OF THE 19TH CENTURY SERBIAN DRAMA

Summary

The work, which examines the role of periodicals in development of Serbian drama of 19th century, is part of a broader research of the reception and influence Friedrich Schiller's dramaturgy on Serbian drama of 19th century. Analyzed literary and theatrical newspaper concerning Serbian dramatic literature of the mentioned period were indicator of public and literary opinion, within it is shown that the influence of this German writer on Serbian literature and Serbian drama continued until the end of the 19th century, while the analysis of theatrical periodicals indicates a difference in the reception of the theatrical audience and literary writers.

Keywords: Serbian drama of the 19th century, literary periodicals, theatrical periodicals, reception, Friedrich Schiller.